

JÓZEF TISCHNER

A kegyelem egyháza

Lengyel teológus, filozófus. A krakkói Pápai Teológiai Akadémia, valamint a Jagello Egyetem filozófia professzora. Ez az írása megjelent a Znak című lengyel katolikus folyóirat 1997. 1. számában.

A lengyel egyház jövőjének kérdése arra készíttet, gondoljuk végig azokat a problémákat, amelyek az elkövetkezendő időkben a lengyel társadalom előtt fognak állni, valamint azokat a problémákat, amelyek előtt maga az egyház áll. Kezdjük a társadalmat érintő kérdésekkel.

Előbb azonban néhány szó magyarázatul: Az egyház nem önmagáért való cél. Az egyháznak az a feladata, hogy elvezesse az embereket a megváltáshoz, s ezáltal segítsen abban, hogy az ember élete a földön „emberibb” legyen. Küldetését teljesítve a „Jó Hírt” közvetíti az embereknek. Az egyház legnagyobb ereje a Jó Hír ereje. Minden egyéb hatalom és erő, amelynek az emberek alávetik magukat életük folyamán, összehasonlíthatatlan ezzel az erővel. A Jó Hír elfogadása előzetes „nyitottságot” követel, ami szabadság nélkül nem lehetséges. A Jó Hír felébreszti álmából a szabadságot, hogy a szabadságnak köszönhetően gyökeret verjen az ember lelkében. Ebből az következik, hogy a lelkipásztor legfőbb gondjának a forrásokhoz való eljutásnak kell lennie, vagyis ahhoz az erőhöz való eljutásnak, ami a Jó Hír „jóságában” rejlik — hogy az közvetlenül hathasson és megválthassa az embert. A misztikusok azt mondják, Istennek a lélekre gyakorolt hatása olyan, akár a fény hatása az üvegre: a fény maga áthatol az üvegen, ha az tiszta. A fénynek nincs szüksége egyéb hajtóerőre. A skolasztikusok azt mondták: „bonum est diffusivum sui.” Ha egy ember elveti a Jó Hírt, el kell gondolkodni, nem a lelkipásztor a vétkes-e ebben, aki a „Jó Hírt” „rossz hírré” változtatja. Ebben áll a lelkipásztor evangéliumi kritikája, az egyház önkritikája.

Természetesen az emberek eltávolodnak a hittől, láznak az egyház ellen. Léteznek „hamis próféták” és az ő „hamis próféciai-ik”. Ezeket az eltávolodásokat azonban megfelelő perspektívába kell helyezni. Csak a démon lázad az Isten ellen azért, mert az Isten jó. Az ember azonban csak akkor menekül el és lázad, ha úgy érzi, a jó számára valami rossz. De ezekben az esetekben a lelkipásztornak éppen az a felelőssége, hogy eloszlassa ezt a tévhitet — megtisztítsa az üveget, amelyen a fény a belső térbe ömlik.

Van ebben a magatartásban valami pesszimizmus és optimizmus. A pesszimizmus abból a történelmi tapasztalatból fakad, hogy „az üvegek bepiszkolódnak”. De a pesszimizmust legyőzi az a mélyebb optimizmus, mely felfedezi, hogy „Isten maga cse-

lekszik". A lelkipásztor számára nincs jobb út, mint hogy szüntelen szembesítse az embert a Jó Hír erőforrásával.

Vessünk most egy pillantást az egyházat körülvevő „világra”, Lengyelországra. Lengyelországnak napjainkban és a jövőben fel kell oldania néhány, az ország előtt álló ellentétet. Segít-e az egyház ezek megoldásában, vagy a megoldás az egyháztól függetlenül alakul ki?

Először: a nemzeti hagyomány és az európai remények közötti ellentét. A vasfüggöny szétpattant. Lengyelország lassan megtalálja a helyét Európában. Kirajzolódik egy alapvető kérdés: mit jelentsen a lengyelek számára a lengyeliség, és mit az európaiság? Minden nép, miként azt Wolfgang Böckenförde mondta néhány évvel ezelőtt Castel Gandolfóban, azon a „művön” keresztül látja és értelmezi önmagát, melyet a történelemben teremtett és amely büszkeséggel tölti el, vagy pedig azon a vereségen keresztül, melyet megismert, mely félelemmel tölti el. Melyik történelmi mű a lengyelek közös műve? Melyik vereség a lengyelek veresége? Hol és mikor vagyunk „mi” valóban „mi”? Norwid azt írta egy helyütt, hogy a népeket nemcsak az köti össze, amiben közösek, hanem az is, amiben különböznek. Mi az, amiben Lengyelország közös Európával, mi az, amiben különbözik tőle, de oly módon, hogy ezek a különbözőségek Európa gazdagodását szolgálhatják? Tudunk-e ma felelni ezekre a kérdésekre?

Bármit is mondanánk, létezik egy lengyel egyház, melyről azt állítják, hogy egyszerre a leglengyelebb és a legeurópaibb. Miben rejlik ez a paradoxon?

Azt hiszem, hogy az egyház, mely együttesen hordozza magában az európai és a lengyel emlékezetet, amely egyszerre lehet univerzális és partikuláris, alapvetően járulhat hozzá azoknak az ellentéteknek a feloldásához, melyek Európához való visszatérésünk útján keletkeznek.

Másodszor: azok az ellentétek, melyek abból következnek, hogy a demokrácia és a demokratikus jogállam a „proletárdiktatúra” és az „osztályalapon” értelmezett jog romjain épül. Egy új politikai perspektíva körvonalai rajzolódnak ki. Az elkövetkezendő idők a politikai életbe való általánosabb bekapcsolódást fogják követelni. A politika behatol a falvakba és a kisvárosokba, az egyes otthonokba, az emberi képzelet nagy területét ragadja magával. Nem csupán mint negatív tevékenység, hanem elsősorban mint a közjéért való pozitív gondolkodás fog megjelenni az emberek számára. A politika újfajta felelősségérzetet követel — ahhoz képest újat, ami a „proletárdiktatúra” idején létezett. Egy elemi tudást is követel: annak a tudását, hogy mi, illetve mi nem a politika, a közjé, a demokrácia, mi a polgári állam, mi a politikai pártok helye az életben és mi a választások jelentősége.

Ma a demokrácia útján kirajzolódó alapvető ellentét — a demokratikus univerzalizmus, valamint a többé-kevésbé autoritárius

partikularizmus közötti ellentét. Az egyik oldalon ott van a közjó eszméje, a másikon pedig a különböző társadalmi csoportok érdekei. Vagy — újra Norwidra hivatkozva — az egyik oldalon a „morális egyesülés”, a másikon „vitázó táborok, amelyek tüze békétlenség, valóságuk szavak füstje”.

Úgy vélem, hogy a közjó egész elmélete vagy a teória egyes elemei meghatározó módon eredményezhetik a lengyel társadalmi képzelet kivetését azokból a különféle zugokból, melyekbe beékelődött.

Harmadszor: olyan óriási technikai fejlődés tanúi vagyunk, mely még a politikánál is erőteljesebben tör be mindennapjainkba. A világnak egyetlen darabkája sem létezik már olyan formában, ahogy kikerült Isten kezéből — minden „átalakított”, „alkalmazott”.

Érinti ez a gazdaságot, a tudományt, a közlekedést. Bennünk sincs már ilyen világ: mesterségesen melegítenek, táplálnak, öltöztetnek és altatnak el — nos, ez alól kivétel talán az a számos gyűlés — beleértve a jubileumiakat is —, ahol ez az álom emberi természetünk mélyéből születik.

Mi jellemzi a világ technikai szemléletű megközelítését? Mindenekelőtt ez az egy dolog: bele kell fogni mindenbe, és meg kell tenni mindent, amit meg lehet tenni. A lehetőség magában foglalja a valóság fölötti uralmat. Miért szállunk le a holdra? Azért, mert lehet. Hasonlóképp történik ez a tudomány területén, például a biológiában, hasonlóan a gazdaságban.

Ebből fakad a következő ellentét: aközött, ami lehetséges, és aközött ami a lehetőség határa kell, hogy legyen — a homo faber és a homo sapiens között.

Ez az ellentét új fényben tünteti fel az etika szükségességét: az etika szerepe nem csupán az, hogy határt szabjon a technika növekvő lehetőségeinek, hanem az is, hogy rámutasson a nélkülözhetetlen és szükséges, valamint felesleges közötti ellentétre. Az etika olyan lehetőségeknek a tudománya, melyek nem az erőt sugallják. Azt mondják, hogy a technika nem ismeri az érték fogalmát: a technika mértéke a technika ereje. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ember ne ismerné az érték fogalmát. A technika kora olyan fogalmakat is szül, melyek kijelölik e technika határait: a természet fogalma, a természeti környezet, az emberi jogok, az emberi méltóság fogalma, vagy — a közgazdaság területén — a közgazdasági értékeken kívüli fogalmak, „a szegények melletti kiállítás”, és így tovább.

Szóljunk még két szót az egyház belső életéről. Mi az, ami itt szükségszerűnek tűnik? A Zsinat tanításának újraolvasása? A világiak nagyobb elkötelezettsége? A párbeszéd szellemének meggyökerezése? Történelmi lelkiismereti számvetés? Kétségkívül, minden ilyenfajta javaslat mögött mély igazság húzódik meg. A magam részéről valamelyest más perspektívát javaslok.

Valamikor, a reformáció korában komoly vita folyt az egyházban arról a kérdéstről, amit úgy neveztek: „legyen-e, avagy ne legyen egyház?” A *kegyelem* kérdése volt ez. Az egyház mint a kegyelem sáfára. A kegyelem pedig kettős: a megvilágosodás és a megváltás kegyelme. Először azt szeretném elmondani, hogy az embernek — annak is, aki a Visztula mentén él — napjainkban semmire sincs nagyobb szüksége, mint a kegyelemre. Más szóval: hitre vágyódik és Isten „kegyelmére”, az egyház „kegyelmére”, a pap „kegyelmére”, valamint az olyan intézmények kegyelmére is, mint a Znak. Szent János mondta egyszer, hogy Krisztusnak nem kellett sokat beszélnie, „mert magától is tudta, mi volt az emberben”. Az egyháznak többet kell megértenie, helyesebben kell „ki nyilatkoztatnia” és „eredményesebben” kell megváltania. Úgy vélem, hogy a kegyelem kérdése napjainkban is a *stantis et cadentis Ecclesiae* kérdése.

Ebben minden más benne foglaltatik. Berne van a szabadság és a párbeszéd is. Mindenekelőtt azonban a félelemtől való szabadság — mind a világtól, mind pedig saját báránykáinktól való félelemtől —, még ha lennének köztük veszélyes bárányok is, akik a Znak folyóirat lapjai közül nyújtják ki szarvaikat.

Éles Márta fordítása